

Agenderende Notitie SIKB project 204 WOII in relatie tot de archeologische uitvoering

Fase 1b
versie 1.5 eindversie
d.d. 4 juni 2014

Advies begeleidingscommissie aan het CCvD

Dit document bevat het advies van de Begeleidingscommissie aan het CCvD Archeologie naar aanleiding van het uitgevoerde project 204: WOII in relatie tot de archeologische uitvoering. Tussen september 2013 en maart 2014 is in opdracht van SIKB/CCvD Archeologie door de combinatie ADC Maritiem, Military Legacy en TGV Teksten en Presentatie een inventarisatie uitgevoerd naar de maatschappelijke, wetenschappelijke en wettelijk-juridische inbedding van WOII-archeologie in de huidige archeologische praktijk in land- en waterbodems. Dit project is uitgevoerd in overleg met de genoemde Begeleidingscommissie. Het conceptrapport is op 24 maart 2014 besproken in het CCvD. De eindversie van het ADC rapport 3595 *De archeologie van modern oorlogserfgoed* is opgeleverd op 16 april 2014 en gepubliceerd op www.sikb.nl (zie onder Archeologie/downloads).

Op advies van de uitvoerderscombinatie en met instemming van de Begeleidingscommissie is het onderwerp verbreed naar de archeologie van Modern Oorlogserfgoed (afgekort MOE).

De Begeleidingscommissie bestond uit de volgende personen: C. van Rooijen (namens de RCE), J. Deeben (namens de RCE), A. Emaus (namens de NVAO), A. Luksen (namens het CGA), L. Wouters en A.Mars (namens het IPO), D. Bente (namens de VOiA), B. vanTilburg (namens de RCE), A. Hol (namens het VEO), F. Stegeman (namens VEO), D. Sam (namens het VEO), E. Gehasse (namens RWS), E. Hoven (namens NVAO), I. Schute (namens de VOIA).

Projectcoördinatie SIKB programmabureau: E. Wieringa.

Inleiding

SIKB project 204 is opgebouwd uit drie fasen. De onderhavige Agenderende Notitie betreft de invulling van fase 1b. Deze notitie omvat de belangrijkste, gesignaleerde knelpunten omtrent de wetenschappelijke, maatschappelijke en wettelijk-juridische inbedding van de archeologie van Modern Oorlogserfgoed in de huidige Nederlandse praktijk. De notitie is bedoeld om deze knelpunten te agenderen bij de betrokken partijen.

De inventarisatie van knelpunten komt voort uit fase 1a: de inventarisatie van het wetenschappelijke / maatschappelijke kader, het wettelijke / juridische kader, de tot heden in Nederland uitgevoerde projecten en de internationale praktijk. In aanvulling op deze inventarisatie zijn door de combinatie in totaal 42 interviews verricht binnen en buiten de archeologische vakwereld.

In het Plan van Aanpak dat door de SIKB is opgesteld zijn de volgende vragen geformuleerd met betrekking tot de Agenderende Notitie:

- Welke knelpunten/discrepancies staan een goede archeologische uitvoeringspraktijk (KNA omschreven werkzaamheden veldwerk tot en met het deponeren) in de weg?
- Hoe kunnen deze knelpunten worden weggenomen (binnen de gegeven taken en rollen en verantwoordelijkheden)?
- Binnen wiens taken- en verantwoordelijken ligt het om knelpunten weg te nemen en waarom?
- Is het aanbevelingswaardig om met het oog op nut en noodzaak hiervoor beleid te ontwikkelen? Zo ja, waarom en binnen welke rollen en verantwoordelijkheden?

Aan de hand van deze vraagstelling is de structuur van de hieronder weergegeven adviezen vormgegeven:

1. omschrijving knelpunt
2. oplossingsrichting
3. partners: binnen de archeologie van MOE zijn diverse actoren actief (zie rapportage) die de knelpunten in samenwerking kunnen aanpakken.
4. aanbeveling

Knelpunten

1. Beleidsmatige lappendeken

Omschrijving	Uit ADC rapport 3595 komt naar voren dat er op beleidsniveau (gemeente, provincie, rijk) sterke verschillen zijn in de omgang met de archeologie van modern oorlogserfgoed.
Oplossingsrichting	In de conclusies van ADC rapport 3595 wordt gesteld dat ondergronds modern Oorlogserfgoed in principe onderdeel uitmaakt van het archeologisch erfgoed. Het zal daarom mee moeten worden genomen in beleidskaarten en worden gewogen in de AMZ cyclus. Het bestaande beleidsinstrumentarium via het ruimtelijk spoor kan ook voor Modern oorlogserfgoed worden toegepast.
Partners	Overheden (RCE, provincie, regionale diensten en gemeenten) belast met het maken van archeologisch beleid.
Aanbeveling aan het CCvD	-Voorlichting en expertise ontwikkeling over dit onderdeel van het archeologisch erfgoed naar overheden (beleidsmakers), zodat bewustwording ontstaat over de verantwoordelijkheden voor de archeologie van modern oorlogserfgoed, waar nodig in overleg en samenwerking met het ministerie van Defensie.

2. Onduidelijke positie van modern oorlogserfgoed binnen Nederlandse archeologie

Omschrijving	De archeologie van modern oorlogserfgoed heeft nog geen duidelijke positie verkregen in de Nederlandse archeologie wegens sterk verschillende inzichten over de wetenschappelijke en maatschappelijke betekenis ervan.
Oplossingsrichting	Het betreft een betrekkelijk jong, specialistisch onderwerp binnen de archeologie en is aldus nog in ontwikkeling. Het omschreven knelpunt kan voor een deel met dit ontwikkelingsstadium te maken hebben. Om deze reden is het van belang dat het onderwerp door middel van discussie tussen de betrokken professionals en kennisoverdracht in de archeologische opleiding en vakwereld verder wordt uitgewerkt. Hiervoor kunnen recent verschenen publicaties als uitgangspunt worden gebruikt: RAM 211 (De archeologie van de Tweede Wereldoorlog), RAAP-rapport 2546 (Oorlog op de plank. Inventarisatie en potentie van oude archeologische opgravingen met sporen en vondsten uit de Tweede Wereldoorlog) en ADC rapport 3595 (De archeologie van modern oorlogserfgoed).
Partners	Universiteiten (Archon), Hogescholen (Saxion), de RCE, vakopleidingen/bijbscholing (PASTA)
Aanbeveling aan het CCvD	- Toewerken naar een onderbouwd inhoudelijk kader in de NOAa om een scherpere manier van vragen te kunnen stellen in het kader van de AMZ cyclus; -De archeologie van modern oorlogserfgoed als module meenemen in onderwijs (Universiteiten en Saxion), bijscholing (PASTA), op zijn minst om nieuwe generaties archeologen en erfgoed specialisten kennis te laten nemen van het onderwerp en het lopende discours; - het onderwerp op de agenda zetten van het universitair overleg tussen RUG, VU, UvA en UL (ARCHON).

3. Relatief grote kwetsbaarheid modern archeologisch oorlogserfgoed

Omschrijving	Modern archeologisch oorlogserfgoed is zowel op land als onder water sterk aan natuurlijke degradatie onderhevig. Bovendien kunnen mobilia en wrakken makkelijk kunnen worden opgespoord door schatgravers en schatduikers.
Oplossingsrichting	Beschermingsbeleid archeologie van modern oorlogserfgoed ontwikkelen, keuzes maken over in situ dan wel ex situ behoud.
Partners	Overheden belast met het maken van archeologisch beleid, amateurverenigingen (AWN en LWAOW).
Aanbeveling aan het CCvD	-De RCE vragen een handreiking en kennis over bescherming en degradatie te ontwikkelen en publiceren; -Gemeenten en provincies vragen beleid te ontwikkelen om dit erfgoed beter te beschermen tegen schatgraverij (dwz onder het regime van het overige

	archeologische erfgoed brengen, dwz. wettelijke en/of planologische bescherming; -Mogelijkheid: wettelijke aanwijzing MOE TOP-sites met bijbehorend beschermingsregime in- dan wel ex situ behoud; toezicht en handhaving).
--	--

4. Onduidelijke positie archeologie ten opzichte van opsporing CE en Defensietaken gerelateerd aan modern oorlogserfgoed.

Omschrijving	Uit de wettelijk-juridische inventarisatie in ADC rapport 3595 is gebleken dat er een breed scala aan wetgeving buiten de AMZ wetgeving bestaat, die van toepassing / relevant is voor de archeologie van modern oorlogserfgoed. De toegenomen complexiteit vraagt meer inzicht en overzicht van archeologen die zich bezighouden met modern oorlogserfgoed dan het geval is bij de archeologie van oudere perioden. Dat is een complicerende factor, wat meer afstemming vraagt met andere verantwoordelijke autoriteiten dan het geval was bij de archeologie van oudere perioden. Verder is gebleken dat er geen eenduidige afstemming is tussen opsporing CE, EODD, BIDKL, Bergingsdienst KLu en archeologie. In de interviews is van archeologische zijde kennisverlies ten aanzien van modern oorlogserfgoed gesuggereerd bij opsporing en ruiming van CE-, Bergingsdienst KLu- en BIDKL-veldwerk zonder archeologische inbreng.
Oplossingsrichting	Archeologen zullen in het hele traject van archeologisch onderzoek van modern oorlogserfgoed veel meer vooronderzoek moeten doen naar complicerende factoren, zoals beperkingen t.g.v. regels rondom opsporen van CE en de Wet wapens en munitie (WWM), openbare orde en veiligheid, gifgasgranaten, vervuiling afkomstig van modern erfgoed, omgang met persoonsgegevens, rechtsgang van oorlogsmisdaden, en de mogelijkheid van eigendomsclaims. Om de deze tak van archeologie door te laten ontwikkelen, zal een inspanning moeten worden gepleegd om protocollen voor archeologen te ontwikkelen die helpen om te gaan met genoemde wettelijke aspecten, mede gericht op samenwerking met andere betrokken disciplines.
Partners	SIKB/CCvD, uitvoerende bedrijven (VOiA, NVAO) Ministeries van OCW, Justitie en Defensie, VEO.
Aanbeveling aan het CCvD	<ul style="list-style-type: none"> - Overleg tussen bovengenoemde partners. Archeologie moet zich nog een positie verwerven binnen de bestaande (uitvoerings)kaders bij m.n. het bergen van CE en vliegtuigwrakken uit de WOII. -Het plan van de SIKB om een kennisdocument voor archeologie en opsporing van CE op te stellen verdient steun (SIKB project 204, fase 3); -Het opstellen van een handleiding mbt overige relevante wetgeving in relatie tot modern oorlogserfgoed; -Het uitbreiden van de KNA protocollen met een verwijzing naar deze handleiding. -De Minister adviseren om bij de bestaande circulaire berging vliegtuigwrakken (BWBR0018215) een paragraaf over archeologie toe voegen.

5. Onduidelijkheid positie en potentiële bijdrage amateur-archeologen met specifieke kennis van modern oorlogserfgoed

Omschrijving	Uit ADC rapport 3595 komt naar voren dat vrijwilligersorganisaties een rol kunnen en willen spelen bij het archeologisch onderzoek van modern oorlogserfgoed. Inzet van vrijwilligers kan kennis bijdragen, draagvlak verbreden en kosten sparen. Hun status is echter niet duidelijk. Er bestaat een kloof tussen archeologen, defensiepersoneel en OCE-bedrijven enerzijds, en vrijwilligers anderzijds. Het destructieve werk van schatgravers vertroebelt de verhoudingen. Vanuit het oogpunt van enerzijds het kweken van maatschappelijk draagvlak en het delen van kennis, anderzijds van noodzakelijke bescherming van vindplaatsen tegen aantasting is dit een onwenselijke situatie.
Oplossingsrichting	Overleg organiseren tussen overheden, archeologische beroepsgroep, defensiepersoneel en vrijwilligersorganisaties om mogelijkheden tot participatie en begrenzing van verantwoordelijkheden vast te stellen. Tevens beleid formuleren t.a.v. voorlichting en handhaving.
Partners	Overheden belast met het maken van archeologisch beleid, AWN, LWAOW en uitvoerende opgravingsbedrijven (VOiA en NVAO).

Aanbeveling aan het CCvD	Beleid ontwikkelen om een duidelijker beeld van de mogelijkheden en begrenzingen van de bijdrage van vrijwilligers te verkrijgen. Dit kan mogelijk het maatschappelijk draagvlak verbreden, het delen van kennis bevorderen en schade door schatgraverij helpen beperken.
--------------------------	---

6. Ontbreken van inventarisaties archeologische vindplaatsen van modern oorlogserfgoed in land- en waterbodems

Omschrijving	In ADC rapport 3595 zijn inventarisaties gemaakt van uitgevoerd archeologisch onderzoek naar modern oorlogserfgoed in Nederland. Wat ontbreekt, en wat nodig is om tot beter geformuleerde onderzoeksdoelen te komen, zijn inventarisaties van het (potentieel) bodemarchief in land- en waterbodems. Voor wat betreft de waterbodems is onbekend wat de depositie vanaf 1870 is geweest, zowel in de Noordzee als in de binnenwateren, en wat hiervan is geruimd. Ook het overzicht van het Nederlands erfgoed in buitenlandse wateren ontbreekt. Naast een overzicht ontbreekt eveneens inzicht in de mate van degradatie.
Oplossingsrichting	Een eerste inventarisatie hoeft geen omvangrijke en kostbare onderneming te zijn. Er kan gebruik worden gemaakt van bestaande inventarisaties van het bovengrondse moderne oorlogserfgoed, inventarisaties uit het amateurcircuit of werkstukken/scripties vanuit de Hogescholen of Universiteiten. Voor wat betreft de waterbodems zijn de contactendatabase van RWS en de hydrografische database beschikbaar voor een eerste fase van een inventarisatie. Aanvullend archiefonderzoek en analyse van bestaande surveygegevens voor waterbodems om de aard en toestand van scheeps- en vliegtuigwrakken in de waterbodem te bepalen is onderdeel van een volgende fase. Hetzelfde geldt voor een vergelijkbare inventarisatie voor de Nederlandse wrakken in internationale wateren.
Partners	-Primair: RCE, CGA/VNG en IPO; -Secundair: Universiteiten, Hogescholen, amateurorganisaties, RWS, het Ministerie van Defensie (Dienst der Hydrografie, archieven, zeemansgraven) en het Ministerie van Buitenlandse Zaken (zeemansgraven internationaal).
Aanbeveling aan het CCvD	- De RCE vragen dit middels de Kenniskaart en de nieuwe NOAa op te pakken en zorgen voor kennisoverdracht naar CGA/VNG en IPO. Doel is inventarisaties mee te nemen als 'laag' in gemeentelijke erfgoedkaarten en daarop (regionaal) beleid te formuleren. - Ontwerpen handreiking over hoe te inventariseren/ welke bronnen te gebruiken.